

СРЕЩА

Волгата блискаше калта настрани и от време на време занасяше по хлъзгавия планински път.

Вече трети ден ръмеше ситен мъглив дъжд.

Седях сам на задната седалка и гледах навън през запотеното стъкло. Противно време! През мътната пелена на дъжда виждах силуетите на хълмовете, но не можех да ги различа добре. След всеки завой се показваше по някой от тях и вече не можех да определя кой беше Костийският баир и кой – Дядо Петковият чукар.

Познавах добре тези места. Не толкова от краткото ми партизанстване, отколкото по-късно от ловуването ми в неделите. През есента тук слизат диви свине и нападат царевичата...

Погледнах напред. Пешо се взираше напрегнато, въртейки непрекъснато кормилото, за да избегне дупките. Напред по пътя се очерта силует, който скоро се превърна в мъж с черна непромокаема мушамата. Щом чу шума на колата, той се поизвърна, после отдръпна встрани и поспря, докато отминем. Беше възрастен, кокалест мъж и ми си стори, че се усмихна.

“Спри!” – викнах внезапно и Пешо наби спирачките. Колата поднесе и спря.

Отворих страничното стъкло и погледнах назад. Селянинът забърза и като доближи, се наведе услужливо към прозорчето. Беше вдигнал качулката на мушамата и я придължаше с една ръка отпред, за да не я отметне вятърът.

“Накъде?” – попитах.

“Къдя село”.

Отворих вратата.

“Влизай!”

Той първо хвърли поглед, сякаш да се увери, че в колата има място, после погледна калните си ботуши.

“Влизай, после ще измием!”

“Карай, нема нужда – рече уклончиво селянинът – най го де е селото...”

“Хайде, влизай! До там имаш още половин час, нали знам...”

Мъжът поотърка ботушите си в чакъла, сетне един о друг и се наведе да влезе, но внезапно се спря и запита:

“Ама и хайванчето ли?”

“Какво хайванче?”

Той разгърна мушамата и оттам подаде главица малко агънце, сякаш току-що родено.

“Влизай с него” – рекох и се поотместих, да му сторя място.

Мъжът се вмъкна, като не преставаше да ругае полугласно и калта, и времето. Затвори несръчно вратата и потеглихме. В купето, ведно със студения планински въздух нахлу миризмата на мляко, на сирене, на овце... Мъжът отметна качулката назад и от нея се стекоха мокри вадички по седалката. Разгърна малко мушамата колкото агънцето да си покаже главицата.

“Майка му е болна – кимна той към агънцето, - та го нося в село. Ще го гледаме, дорде оздравее майка му...”

“Овчар ли си?”

“Бхъ.”

“Къде ви са овцете?” – попитах, колкото да се намирам на приказка.

“Най тука отгоре, къдя Балиево, ако го знаеш...”

“Знам го” – отвърнах.

“Ами вие по каква работа сте тръгнали?” – попита той на свой ред.

“На инспекция” – отвърнах.

Той ме погледна с респект:

“А-а-а, инспектор значи...” После, се подвоуми и продължи: “Абе, ние тява дене я сторихме еннъ, ама като си дошъл да проверяваш, нема ко да ти хоратувам. Самичък ше гу научиш.”

“Нищо, кажи какво е станало!”

Той се позамисли, сякаш не се решаваше да започне, но после рече:

“Тява подзима, сигур знаеш, че овцете ни бая понамаляха... Та управата на текезесето реши да намали стадата от пет на три. Съкращение, демек. Инак немало сметка. Хубаво, ама двама от нас ги махат... Мене и Иван Кабичката. И ся... още дваестина дене ше съм с овцете, пък сетне... К’о ше правя, не знам. В градината, ка, ше пош, при жените, да хми помагаш... Кък ше пода я в градината, къту откък се помня все овчар съм бил!... Ся на тява години да стана бахчеванджия...”

Мъжът се усмихна тъжно, подсмъркна, после извади от пазвата си голяма синя кърпа и избърса с нея лицето си, а сетне и главицата на агънцето.

Седях поизвърнат към овчаря и се чудех откъде ми е толкова познат. Сигурно така ми се струва. Толкова съм обикалял по тези места, че и хората, и мекият им диалект са ми станали близки. Но не! Твърде познати ми са тези остри черти на лицето, тази малко хитровата усмивка, леко гъгнивият му глас... Имах чувството, че съм познавал този човек много отдавна, на младини...

“На колко си години? – попитах.

“Шейсет ше сторя по Благовец. На дваесет и пети март съм се нашъл.”

Погледнах го изненадан. За миг ми стана неловко. Мислех го за по-възрастен, а той се оказа мой връстник. Вгледах се пак в прорязания от бръчки профил. Къде съм го виждал?

“Как се казваш?” – попитах почти без надежда.

“Стамат”

За миг това име събуди спомена и почти подскочих от мястото си.

“Абе, Стамате, ти ли си?”

“Я съм, кой друг ше е ...” – отвърна усмихнат и ме погледна.

“Абе, човек, защо мълчиш, не ме ли позна?”

“Уха! Кък нема да те познам, ама кък да угада, че ме помниш?” Гъ беше тва? Има барем дваесте и кусур години...”

“Как няма да те помня, какво приказваш! – тупнах го по рамото, зарадван от неочакваната среща. – Ей, Стамате, помниш ли какви времена бяха?”

Агънцето, уплашено от моите гръмогласни възклицания, заблея тънко. Пешо, заинтригуван, занамества огледалцето над себе си. Стамат ме гледаше с по детски веселите си очи и беззвучно се смееше.

“Абе, Стамате, ти не взе ли народна пенсия, та още се трепеш по баирите?”

“Народна пенсия ли? Че кой ше ми даде на мене народна пенсия? Я да не съм активен, та да ми дадат?”

“Че ти не стана ли активен борец, бе? Нали ни беше ятак!”

“Кой, я ли? Ти гъче за друг ме зимаш. Енглъш си...”

Изведнъж ме обзе блудкаво разочарование, сякаш бях вдигнал празна стомна до устата си.

“Не си ли ти Стамат, дето през четирийсет и четвърта имаше егрек на Дядо Петков чукар?” – попитах, колкото да оправдая припознаването си.

“Я съм. Кя тъва къшла от татка ми остана...”

“Не вземахме ли от тебе храна за четата?”

“Земахте. Е?”

“Значи си ти!”

“Я съм, ми кой ще е?”...

“Как тогава да не си ни бил ятак? И защо не си станал активен борец против фашизма и капитализма?”

Стамат, сякаш стреснат от тези думи, ме погледна строго и рече:

“Слушай, ми се майтапи!”

“Защо да се майтапя? Ама наистина ли не са те признали за активен борец?”

Стамат рече ядосано:

“Че какъ ше ме признаят, я да не съм ходил с вази по горъта? Я си бях чобанин тогъве. И до ся съм си чобанин... още дваестина дене... пък сетне...”

Разхлабих вратовръзката си и запитах нервно:

“Така ли ти отговориха? Не си носил пушка на рамо, така ли ти отговориха онези бюрократи от Комитета?”

“Нищо не са ми отговорили, защото нищо не съм искал! Слушай, наборе, не се майтапи с мене!...”

Обърнах се към него и започнах отново:

“Стамате, аз тази работа няма да я оставя така! Ще потърся другарите, дето идвахме при тебе, и ще оправим нещата... Все още не е късно. Та бива ли така? Вместо на стари години да си починеш... Толкова храна ни даде навремето, ние без тебе бяхме живи-умрели бе, ти какво си мислиш? Толкова страхове си брал покрай нас. Не е бил, кай, ятак! Ами какъв беше? Ортак?”

Стамат ме погледна недоверчиво и като продължи да разтрива с длан телцето на малкото агънце, промърмори сякаш на себе си:

“Ятак, на... Земахте си понякогъш по някой комакъ ляп и дрънче сиренъе... Ятак, ка, какъ та ня? Хора сме, гладни ли да ви оставя?...”

Усмихнах се. Наистина Стамат проявяваше особено отношение към нас – оставяше ни сами да си вземем, колкото ни е нужно. Първият път беше след бягството ни с шурей от затвора. Търсехме четата. Опряхме чак дотук. Подгонени от глада не се двоумихме дълго и му поискахме хляб. Момъкът седеше под една киселица и дялкаше пръчка. Нито се уплаши от нас, нито се зарадва. Дори не стана, а посочи с пръчката зад гърба си и рече: “Най къдя е колибата – земите си, що ме питате?”

Вторият път бяхме четирима след разбиването на отряда – вървахме към границата. Умирахме от глад. Стамат ни изгледа сърдито и рече: “Нема да ви калесвам – земите си и яжте!” „Знаеш ли кои сме?” – попитах го. “Знам” – рече. Оттогава понякога го навестяхме, докато чакахме да ни преведат през границата. Той охотно ни даваше да си вземем, но никога сам не ни даде.

Един ден не изтраях и го запитах.

Той се поусмихна, помълча, като гледаше кривака си и рече:

“Имам си я енна хитринка. Ко ме угадят и запитат: “Ти що хми даде?” Я ще река, не съм хми дал, тие сами си зеха... Госпукъ виде...” – и се прекръсти бързо-бързо.

“Голям хитрец си, Стамате!” – смеехме се ние. И той се смееше с къдрав детски смях.

Моето партизанстване продължи само няколко месеца. После дойде Девети, бях изпратен на партийна работа в друг окръг и когато по-късно идвах да ловувам по тези места, не срещнах повече този момък. И ето сега, след повече от двацет години отново срещнах стария боен другар. Няма по-скъпа среща!...

“Стамате, Стамате! Хубав човек си ти! Вярвам, че не си се променил. Ще дойдеш в кръчмата довечера да пийнем по едно. Аз черпя!

“Къту ще черпиш, ще сръмна олку енно винце!” – засмя се той къдраво и се размърда на седалката. От него отново лъхна на мляко и овце.

Колата се спущаше по наклона. Зад завоя се показва селото.

“И да знаеш, Стамате, може и да ми се разсърдиш, но аз ще ти издействам пенсия. Народна. Напълно си я заслужил...”

Стамат, усетил че говоря сериозно, ме хвана за ръката и ме погледна строго в очите:

“Слушай, ако ме уважаващ, остави тва работа. Ше ми се смяят хората... Ми да ме резилиш! Още някое време, живокъ и здраве, ше си зема пенсия – обикновена. Кък така народна пенсия?. - И като се наведе към мене с неудобство ми прошепна: “Ми я не съм барем и партиец! И да ти кажа ли право? Не вярвах, че ше земете властта, дорде не дойде Девети септември...”

Не очаквах това. Много по-незаслужили хора станаха членове на партията, че даже и активни борци, а Стамат!...

Чудех се какво да му кажа. То бива, бива скромност, ама това вече мязаше на будаллък. Стамат помълча един миг, сетне, досетил се, ме бутна по ръкава:

“Ти, ку се имате с председателя, речи му да не ме маха от овцете – най тва ку сториш, ръка ше ти бацкам!”

На другия ден след проверката извиках при себе си председателя. Разказах му всичко. Не можеше да повярва. Само цъкаше с език и току повтаряше:

“Глей го ти, Стамат! Загубен чувяк! И мълчи! Дума не е продумал. Кой да знае, че ви е бил ятак? Барем партиец щяхме да го приемем!”

“И така – приключих аз – вместо да дадете на човека някаква по-отговорна работа, намислили сте да го местите баш преди пенсията му. Не бива така!”

“Разбира се, не се съмнявайте, ще направим необходимото. Глей го ти, Стамат! И мълчи като... пуяк!... – И като продължи да цъка с език, председателят си записа нещо.

Приблжих усмихнат до прозореца. Бях доволен от себе си. Една неправда бях разрешил, макар и не напълно. Дъждът беше спрял. Въздухът се бе избистрил, но все още темето на Папия се криеше забулено в мъгли.

Вечерта Стамат не дойде в кръчмата – защо, не бе нужно да гада. Като е видял, че на масата ми е седнало цялото партийно и стопанско ръководство на селото, изобщо не е посмял да влезе.

След вечерята решихме с Пешо да тръгнем – утре рано ме чакаше работа. Сбогувах се с началствата и тъкмо потеглихме, някой изскочи изневиделица пред

фаровете и замаха с ръце. Пешо наби спирачките, псувайки. Свалих стъклото. Беше Стамат!

Задърпа ме за ръкава и взе да шепне притеснен почти до ухото ми: “Кажи хми да не го сторват тва. Най-тва хич барем да не го сторват!...”

“Какво е станало бе, Стамате!” – уплаших се не на шега.

“Кък да не знаеш? Ти си хми рекъл... Бригадир на овцефермата искат да ме правят!”

“Ами много хубаво – казах. – Че какво, няма ли да се справиш?”

“Тц! Нещъм я бригадир да станвам. Нещъм със сметки и с тъкъви ваджишки работи да се оправям... Искам прост овчар да си остана. Какъвто си бях досега. Речи хми, да си ме оставят овчар, ако най тва сториш, нема да мо ти се отплатя...”

И ме загледа умолително...

В този миг се сетих за много други умолителни очи. Те обаче молеха за тъкмо обратното... Мълчах. Какво можех да кажа?

Слязох от колата и прегърнах този човек. Силно, по мъжки го притиснах до себе си и го потупах по раменете. Друго не можех да направя за него.

Пред селската кръчма стояха селските първенци, заобиколени от селяните и с интерес наблюдаваха сцената.

Обърнах се и влязох в колата.

“Карай!” – казах на Пешо с неочаквано подрезгавял глас.

Потеглихме...

23.04.1967 г. София.